

DE KOOTSPEEL, VEN IN DE GEMEENTE WEERT

door
J. H. H. de HAAN
(Weert)

De Kootspeel, weleer een gebied van grote landschappelijke, floristische en faunistische betekenis, verdient een beter lot dan haar de laatste decennien beschoren is. Een schrale troost is dat Weert wat dit vervuilingsprobleem betreft niet alleen staat.

Het natuurbeschermingsjaar heeft over de hele wereld de autoriteiten van de noodzaak van een mondiale aanpak voor een gezonde biosfeer overtuigd. Maar ook landelijk, provinciaal en zelfs plaatselijk dient men de verontreiniging van het leefmilieu tegen te gaan.

Een eerste stap hiertoe is een inventarisatie van gegevens van vroeger, van de huidige stand van zaken en van de toekomstverwachtingen.

Hopelijk kan deze studie over de Kootspeel als ruggesteun dienen voor de verantwoordelijke instanties.

- I. Toelichting op een oude Franse stafkaart
- II. De Kootspeel

I. TOELICHTING OP EEN OUDE FRANSE STAFKAART BETREFFENDE HET GEBIED OM WEERT

Om U een duidelijker beeld te geven van de historische situatie van de omgeving van Weert en de rijkdom aan vennen in deze streek is op pag. 141 een blad van een franse stafkaart, die vermoedelijk stamt uit de tijd van omstreeks 1760, gereproduceerd.*

Het betreft hier ongetwijfeld een der eerste stafkaarten, welke van deze streken werden vervaardigd. Het is een z.g. „strookkaart” waarop in hoofdzaak de situatie van vestingwerken met de strategisch van belang zijnde

toegangswegen zo nauwkeurig mogelijk werd aangeduid.

Ook de in het landschap opvallende karakteristieke kentekenen als kerktorens, kapellen, molens en soms ook veldkruisen zijn aangegeven. Uit de schrijfwijze van plaatsen is het duidelijk, dat deze dikwijls fonetisch zijn weergegeven, zoals ze vermoedelijk uit de volksmond zijn opgetekend.

Ten zuidoosten van Weert bevindt zich het gehucht „Moosdijk”, daarbij aansluitend „De Kootspeel”, gevolgd naar het zuidoosten door de Moeselpel en vervolgens de Roekespeel, eertijds een zeer bekende vindplaats van tal van orchideeën o.a. de Zomerschroeforchis, *Spiranthes aestivalis*.

Aansluitend aan de Kootspeel naar het noordoosten ligt de Roevendterpeel, verder noordoostwaarts het Sarsven en de Baanen o.a. bekend om het voorkomen van de medicinale bloedzuiger, *Hirudo medicinalis*, en de biesvaren, *Isoëtes lacustris*, en aansluitend de Zoom, het Kruis, de Moost enz.

Men krijgt de indruk, dat het vennengebied naar vorm en ligging wel wat vrij is weergegeven, maar vermoedelijk heeft men dit niet zo belangrijk geacht, aangezien dit vennengebied naar het noordwesten toe aansloot aan de Peel, waarbij op een oude kaart vermeld staat: „Een Weecke Moerassige streecke landts daer naulijcks een Mens over gaen kan.”

Wat de schaal betreft, waarop deze stafkaart is uitgevoerd staat vermeld: „Echelle de 5 mille Toises”. Nu kwam destijds een „Toise” overeen met 6 „pied de roi”, welke maat 0.32484 meter bedroeg.

Links van de stad Weert liggen de z.g. Weerter Bergen, een thans nagenoeg in zijn geheel bebost gebied, waaraan naar het noorden „Het Weerter Bos” aansluit. Door ontginningen is de strook cultuurland rondom Weert belangrijk toegenomen en is er van de gordel van

* Literatuur: Dr. Ir. C. Koeman, Handleiding voor de studie van de Topografische kaarten van Nederland 1750 - 1850 Uitg. J. B. Wolters, Groningen 1963.

Oude Franse stafkaart.

heidevelden, welke de omgeving van Weert eertijds karakteriseerde en waarbinnen ook het vennengebied oorspronkelijk was gelegen, thans nagenoeg niets meer over.

Uit de kaart treedt wel de in die tijd zeer geïsoleerde ligging van Weert sterk naar voren. De plaats was naar alle zijden ingesloten door moerassen, vennen, heidevelden, bijna ondoordringbare grotendeels zeer natte bossen, zand en stuifduinen, welke laatsten zich tot ver in de Kempen uitstrekten.

Typerend is, dat op deze stafkaarten de plaats van de galgen, en dat zijn er heel wat, zo nauwkeurig zijn aangegeven.

Bij het buurtschap „Millerdt” (Mildert) staat op de kaart de galg van Nederweert ingetekend bij de doorgang tussen de Roevendterpeel en het Sarsven. Weert had blijkbaar een mobiele galg, welke bij voorkomende gelegenheden telkens werd opgericht. Executie's hadden hier zowel op het marktplein plaats dan wel nabij de Kootspeel, ter plaatse van de „Wis Heuvel”, thans hier wel bekend onder de naam „Galgenberg”.

Tot 1854 werd in ons land de doodstraf door

de strop nog toegepast: mannen werden aan de galg opgehangen, vrouwen aan een paal gewurgd.

Zo staan dan ook op een ander, hier niet gereproduceerd blad van deze kaart langs de weg tussen Neer en Helden twee galgen met daartussen een paal aangeduid. Een trieste herinnering aan een wellicht trieste tijd.

Kennelijk is de hier gereproduceerde kaart een in druk verschenen voorloper van de in de jaren 1771-1777 voor de tegenwoordige zuidelijke Nederlanden en België tot stand gekomen „kadastrale” kaart van Ferraris.

Le Comte Joseph de Ferraris (1726-1814) „directeur-général de l'artillerie” te Brussel was een bekend cartograaf.

Hij vervaardigde verder in handschrift de zo juist vermelde kaart van de Oostenrijkse Nederlanden 1771-1777, de z.g. „Carte de Cabinet”, schaal 1 : 11520, waarvan slechts drie exemplaren, elk van 275 bladen, bekend zijn en welke kaart in vergelijking met haar voorganger veel minutieuzer is uitgevoerd.

Bij deze laatste kaart behoort, eveneens in handschrift, een toelichting: „Mémoires histo-

riques, chronologiques et oeconomiques sur les feuilles . . . de la carte de cabinet des Pays Bas Autrichiens", welke uiteenzetting ook voor wat de omgeving van Weert betreft interessante gegevens bevat.*

We vinden daarin o.a. vermeld, dat dus precies tweehonderd jaar geleden hier op deze akkers volop tarwe, rogge, gerst, haver, boekweit, koolzaad, klaver en overvloedig: aardappelen werden verbouwd. Voor het malen van de oogst stonden 4 windmolens en 4 watermolens ter beschikking. Ook was er handel in zuivel en vlees, zodat men uit een en ander wel enigszins een indruk krijgt van de dagelijkse samenstelling van het menu in die tijd.

Ook deze „Carte de Cabinet" biedt het aspect van aan militaire behoeften te zijn aangepast. De strategie van die tijd diende de beschikking te hebben over informatie's betreffende de bodemgesteldheid, gebruik van de bodem, begroeiing (heggen en bomen), woningen, wegen en waterlopen.

We zien o.m. uit de toelichting, dat aan de bewoners van Weert slechts in geringe mate het gebruik van eike- en beukehout was toegestaan. Om te stoken moest men zich bedienen van turf en graszoden.

II. DE KOOTSPEEL

„De schadelijke neveneffecten voor ons leefmilieu worden zorgwekkend. De groei van de welvaart zal in toenemende mate moeten worden gericht op verbetering van de omgeving waarin wij leven. Velen zijn zich in dit Europese Natuurbeschermingsjaar meer bewust geworden van het belang van de bescherming en het behoud van natuurterreinen en van de noodzaak verontreiniging van lucht, water en bodem tegen te gaan."

H. M. de Koningin - Troonrede september 1970.

De Kootspeel is een, door een klein ven: de Kievitspeel, van de Moeselspeel gescheiden moerassig gebied van beperkte omvang, dat gelegen is te Weert in de buurtschap Moesdijk, te midden van een brede zoom van bouw- en weiland.

* Le Comte Joseph de Ferraris: Mémoire Concernant la Feuille G16 de la Carte de Cabinet des Pays-Bas Autrichiens pag. 51-57. (In handschrift). 1771-1777.

Jarenlang heeft de gemeente Weert, wier eigendom het ven is, daarin haar riolering geloosd. Wel was er een bezinkings-installatie gebouwd, die al spoedig een veel te geringe capaciteit bleek te hebben en buitendien stortte, vooral ook bij zware buien, het niet te verwerken overtollige rioolwater zich, via een overloop, rechtstreeks in het ven.

Een door het ven lopende waterlossing nam dit vuile water in haar stroom mee en voerde het, stinkend als een open riool, na samenvloeiing met de Tungelroyse beek, mijlen ver door het Midden Limburgse land, over Leve-roy, Heythuysen, Haelen en Neer in de richting van de Maas.

Door het bouwen van een moderne zuiverings-installatie elders in de gemeente is hieraan grotendeels een einde gekomen, maar ondanks deze voorzieningen, wordt ook thans nog — juni 1970 — soms zelfs in overvloedige mate, rioolwater van een overigens niet mis te verstaan geur en kleur, rechtstreeks in de Kootspeel geloosd, terwijl de oude bezinkingsinstallatie reeds jaren buiten werking is gesteld.

Het huisvuil, dat door de gemeentelijke reinigingsdienst in de contreien van Weert opgehaald wordt, is eveneens reeds jarenlang in de Kootspeel gedeponeerd, terwijl verder nog door tal van particulieren van deze officiële gelegenheid om daar alle mogelijke afval te storten, gebruik of liever misbruik wordt gemaakt.

Door het plaatsen van een daartoe strekkend bord en een afsluiting is aan een en ander thans ogenschijnlijk paal en perk gesteld. Maar ondanks dat, worden bij tijd en wijle de poorten weer opengezet en rollen de vrachtauto's van „gemeentewerken" en van diverse transportondernemingen, beladen met de meest uiteenlopende rommel, huisafval, puin en zand nog steeds de Kootspeel binnen om zich daar van haar last te ontdoen.

Thans verheft zich daar een berg van vuil, waarop kokmeeuwen, kraaien, roeken, kauwen, spreeuwen en ringmussen in groot aantal azen, metershoog boven het ven uit, terwijl nog altijd tal van andere vogels, als nachtegaal, merel, zanglijster, grote lijster, kleine karakiet, rietzanger, sprinkhaanrietzanger, geelgors, grasrus, ekster, vlaamse gaai, groenling, spotvogel, tijtjaf, fitis, tuinfluiter, zwartkop, houtduif,

Weert, Kootspeel; voorjaar 1970.

Foto: J. H. H. de Haan.

tortelduif trachten in de Kootspeel een ongestoorde broedplaats te vinden.

Wij leven in het Europese Natuurbeschermingsjaar 1970 en men meent blijkbaar nog al te zeer, dat landschaps- en natuurbescherming een soort van liefhebberij is en de mensheid in haar geheel per slot van zaken maar weinig aangaat.

In een televisieuitzending, werd onlangs (12 febr. 1970) naar voren gebracht, dat ieder vierde ziektegeval in de wereld zich op vervuild

water laat terugbrengen. Als men de bewuste beekvervuiling aanschouwt dan wil het mij voorkomen, dat hier toch ook wel een belangrijke bijdrage tot deze situatie wordt geleverd. Rioolwater is rijp voor besmetting en de narigheden daarvan treden vooral dáár op waar de mens zich zwemmend in verdund rioolwater ophoudt.

Prof. dr. J. C. van de Kamer schrijft in zijn inleidend artikel tot het onlangs verschenen boek: „Het Verstoorde Evenwicht”

„Als een eerste oorzaak hiervan is van oudsher aan te wijzen het gebrek aan begrip bij vele vertegenwoordigers van de gemeentelijke, provinciale en rijksoverheidsdiensten voor de betekenis van de natuurruimten in het geheel van onze samenleving.

De waarde van de verschillende natuurgebieden is n.l. moeilijk in concrete geldsommen uit te drukken.

Bij het afwegen van belangen speelt helaas zelfs heden ten dage nog al te vaak de natuurbescherming een ondergeschikte rol of wordt zelfs geheel buiten spel gelaten. Het gemak en de vanzelfsprekendheid waarmede natuurgebieden werden en worden opgeofferd terwille van economisch lucratieve belangen, is in hoge mate verontrendend en demonstreert met hoe weinig egards men de natuur tegemoet treedt.

Men vergeet daarbij maar al te gemakkelijk dat de groene gordels in ons verstedelijkende en verindustrialiserende land niet alleen mooi zijn, maar uiterst noodzakelijk, omdat het bladerdek er bij belichting voor zorgt, dat grote hoeveelheden zuurstof aan de lucht worden afgegeven. Als volwaardige chemische fabrieken zorgen zij voor de productie van organische stof en zuurstof.”

Afgezien hiervan, gaat men in ons gewest steeds maar door met het toevoegen van chemische plantenverdelgingsmiddelen aan het water van zwemgelegenheden, waardoor daaraan ook nog het biologisch zuiveringsvermogen grotendeels wordt ontnomen. Men moet daarbij ook bedenken, dat de mens niet alleen vocht met de mond opneemt maar ook door de huid en dat de ene persoon voor bepaalde chemische stoffen gevoeliger is dan de andere.

Ook laat men de koeien weiden in weilanden onmiddellijk aanpalende, op slechts enkele meters afstand, aan onze grote autosnelwegen. Hier bewegen zich dagelijks duizenden, uitlaatgassen verspreidende, voertuigen voort; men maait rustig het gras in de bermen van dergelijke wegen om het als veevoeder te gebruiken. Men denkt er blijkbaar niet aan, of men bekommert er zich niet om, dat de daarop neergeslagen loodhoudende stoffen, via de melk door de mens moeten worden geconsumeerd en dan schadelijk zijn voor diens gezondheid.

Er is ongetwijfeld een tijd geweest, dat de Kootspeel bij de burgers van Weert meer waardering heeft ondervonden dan thans wellicht het geval is.

Een gedeelte van het ven, het meest zuidelijke, was reeds veel vroeger met een rand van bramen, biezen, heesters en riet begroeid, waarvan o.m. gage, *Myrica Gale* L., deel uitmaakte.

Dit blijkt o.m. uit de geschiedenis van Weert toen in 1661 Frans Gijsen en Geert Knoups opdracht kregen om gedurende zes dagen toezicht te houden bij de Kootspeel, „opdat de huysluyden het gaelhoudt niet dieper soude uyt mayen als een speet.”

We mogen aannemen, dat deze heester om zijn sterk aromatische geur, waarop ook de wetenschappelijke naam *Myrica Gale* wijst, zo begeerd is geweest. *Myrica* is afgeleid van het griekse woord *Myron*, hetgeen welriekende zelf betekent. Gageltakjes werden destijds in de bedden gelegd als middel tegen levend onrein, hetgeen deze plant ook de naam van luisenkruid of vlooienkruid heeft bezorgd en het zal dan ook daarom wel zijn, dat gage bij de „huysluyden” van weleer zo erg begeerd was; maar al met al is hetgeen hier gebeurde wellicht een der oudste bewijzen van natuurbescherming in ons land.

Er is echter mogelijk nog wel een andere faktor, die daartoe heeft bijgedragen, hoewel zulks niet nadrukkelijk wordt vermeld.

Van oudsher hadden de Weertenaren en met hen ongetwijfeld de talrijke legeronderdelen, die deze stad en haar omgeving, vooral in de zeventiende eeuw, steeds weer binnenvielen en brandschatten veel dorst, waarvoor bier dan tot lafenis en verzoening strekte. Naast historische gegevens, waaruit blijkt, dat herhaaldelijk door de troepen van de bevolking bier werd opgeëist, vindt zulks ook zijn bewijs in de aanwezig-

Oudste thans nog bestaande, boerderij nabij de Kootspeel. Vermoedelijk ong. 1750. Dak later gerestaureerd. Rietbedekking is verwijderd, en dak van waterafvoer voorzien. Het dak loopt schuin af tot bijna aan de grond. Links de onafscheidelijke vlier.

Foto: J. H. H. de Haan.

heid toentertijd van een relatief zeer groot aantal brouwerijen (25) en herbergen.

Ook had Weert destijds een niet onbelangrijke gewestelijke bier-uitvoer. Zo werden in 1669 buiten de Heerlijkheid naar het Land van Luik meer dan 2600 tonnen bier geleverd!

Nu werden de vruchten van de gabel ook wel in plaats van hop bij het bierbrouwen gebruikt en zodoende waren er dus ongetwijfeld wel meerdere redenen aanwezig om de destijds zo begeerde plant in dit moeras in bescherming te nemen.

Verder was ook de matdebies, *Scirpus lacustris* L., die hier veelvuldig voorkwam, voor de landelijke bevolking van betekenis. Het ambacht van stoelenmatter werd ter plaatse van oudsher in huisvlijt uitgeoefend.

Ook groeide er de katwilg of bindwilg *Salix viminalis* L., die van groot nut was, omdat men

de kunst verstond van dit teenhout wiegen en manden te vlechten, wat overigens hier wel een zeer praktische bezigheid was, als men bedenkt, dat in de gezinnen van die tijd de aanwezigheid van 10 tot 16 kinderen een normale aangelegenheid was.

Op geen enkele hofstede in de omgeving van de Kootspeel ontbrak de vlier, *Sambucus nigra* L. en veel werd ze dan op het erf in de nabijheid van het bakhuis aangetroffen, waarvan relictten thans nog hier en daar aanwezig zijn. De bessen van deze plant werden verzameld en als een purgeermiddel gebruikt. De jeugd van weleer fabriceerde van de takken dezer plant een soort schietwerktuig, de z.g. knapbuis. Met uit aardappelschijven uitgestoken propfen werd dit tuig geladen. Daarna werd er een nauw passende stamper met kracht ingedruwd waardoor de prop werd „afgevuurd”. Nog

Weert, oud bakhuis met vlier, 1970.

Foto: J. H. H. de Haan.

steeds bloeit in de zomer in de Kootspeel op verschillende plaatsen de vlier in volle glorie.

Als omheining voor boomgaard en moestuin bij de boerderijen werd veelal de haagbeuk, *Carpinus Betulus* L. gebruikt.

Dicht naast elkaar gepland vormde de haagbeuk reeds na enkele jaren een nagenoeg ondoordringbare afscheiding.

Het harde hout bood daarnaast de bewoners diverse gebruiksmogelijkheden. Dorsvlegels, stelen voor gereedschap en pinnen waren in die tijd zeer belangrijke benodigdheden, welke daarvan werden vervaardigd.

Van populierenhout maakten omwonende klompenmakers, die vaak van geslacht op geslacht dit métier uitoefenden, een produkt, dat van jong tot oud in een alledaagse behoefte voorzag.

Trilgras, *Briza media* L., stond volop in de weiden; het werd gedroogd en in een vaas gezet; zo sierde het nog maanden lang de huiskamer op.

Het pluis van het wollegras, *Eriophorum vaginatum*, werd vroeger in dit ven geplukt en verzameld om als kapok voor bedvulling te worden gebruikt.

Het riet uit de peel werd voor dakbedekking van de boerderijen aangewend. Men stak „rissen” — plaggen ter lengte van ongeveer een meter — om de nok van de rietgedekte daken, waarop ze met pinnen werden bevestigd, af te dekken.

Met de „hazeoor” stak men „flikken”, verdord gras en heide, met wortel en al af om het als brandstof onder de voerketel op te stoken.

Bij nagenoeg iedere hoeve stond een mispelstruik, *Mespilus germanica* L. Van de takken maakte men wandelstokken; vooral in het natte jaargetijde, als het water over de wegen heen het ene ven met het andere tot één groot watervlak verbond, was deze hulpstok op de moeilijk begaanbare modderige wegen van groot nut.

De overlevering verhaalt, dat deze stokken, om ze hard en glanzend te maken, bij de brouwers in de brouwersketel met het bier werden mee gekookt, hetgeen naar we mogen aannemen, daaraan wel een speciale aroma zal hebben gegeven, hetwelk echter de dorstigen van destijds nimmer heeft gedeerd.

Andere floristische begeleiders van de boe-

renhoeven om de Kootspeel waren de kwee, *Cydonia vulgaris*, waarvan de vruchten werden geconserveerd en de wijnstok, *Vitis vinifera*, die reeds in zeer oude tijden hier voorkwamen. Verder de sering, *Seringa vulgaris*, die in de zestiende eeuw naar deze streken werd overgebracht.

Rest dan nog het buksboompje of de palm, *Buxus sempervirens*, die o.m. de mens in zijn religieus leven van de wieg tot het graf begeleidde.

Zo was de flora van de Kootspeel en zijn omgeving de tijden door wel zeer nauw met het wel en wee der omwonende bevolking verbonden.

Voorzijde

BRItannia FRAnCie ET Hibernia REX
JACOBUS
Dei Gratia MAGna

Keerzijde

Imperator Rex
FACIAM EOS IN GENTEM UNAM

Gouden Munt met beeldenaar van Jacobus I 1603 - 1625
Ø 4 cm.

Weert, Moosdijk 1970.

Foto: J. H. H. de Haan

De vaak zeer enge en daarbij, zoals zo juist reeds werd vermeld, bij ongunstige weersomstandigheden zeer moeilijke doorgangen tussen het hier gelegen stelsel van vennen, die dan een natuurlijke barrière vormden tegen de meestal uit het zuidoosten optrekkende vreemde legerafdelingen hebben in de loop der tijden ongetwijfeld een belangrijke strategische betekenis gehad. Talrijke moeilijkheden met vreemde troepen, die de bevolking van het aangren-

zende Swartbroek terroriseerden, hebben zich hier voorgedaan.

Bij de oude franse stafkaart vinden wij bij een dezer wegen vermeld: „Fort de Moesel”, waarmee een versterking is aangeduid. Het betreft hier een van de schansen, die rondom Weert op praktisch ieder gehucht aanwezig waren ter verdediging van de omwonende bevolking tegen afpersing en molestatie.

Een oude gouden munt, ter plaatse gevonden, draagt de beeltenis van Jacobus I, van 1603 - 1625 koning over Frankrijk, Engeland en Ierland; het is bekend dat diens militaire ambitie's zich ook tot Vlaanderen uitstrekten, en zo zou deze vondst er wel eens op kunnen duiden, dat de strijd in die woelige dagen ook hier niet onopgemerkt is voorbijgegaan. Het is moeilijk uit te maken onder welke omstandigheden een dergelijke gouden munt, waarvan overeenkomstige exemplaren ook bij de muntschat van Serooskerke in 1966 werden aangetroffen, hier in deze omgeving is terecht gekomen.

Men ontdoet zich toch niet zonder uiterste noodzaak op een eenzame plaats van zijn waardevol bezit. Het zal wel steeds een onopgelost probleem moeten blijven.

Uit de tijd, die thans een halve eeuw achter ons ligt, heb ik aan de Kootspeel en zijn direkte omgeving tal van herinneringen.

Aan de visser, die zijn schuit dag en nacht voortboomde door het ven om zijn netten uit

te zetten en te controleren, waarmede hij snoek, brasem, baars, zeelt, karper en paling wist te verschalken. Ik ben wel met hem mee geweest en dan toonde hij mij de nesten van de kleine karakiet, van waterhoentjes, meerkoeten, roerdampen, visdiefjes en zwarte sterns.

Nest van meerkoet, *Fulica atra* L., met eieren.
Weert, Kootspeel - 31 mei 1925 Foto: J. H. H. de Haan.

Als de fuiken langs de waterloop in het ven te drogen stonden raakten daarin ijsvogels en zangvogeltjes verstrikt. De meesten verkregen de vrijheid. Maar voor sommigen verliep het wel eens katastrofaal. Althans voor zover hun huiden werden bijgezet in de collectie's Beckers en Nillesen.

Beide heren hebben zelf veel bij de Kootspeel en haar omgeving verzameld.

Met klemmen en geweer ging men hier ook de otters, *Lutra lutra* (Linné), te lijf die in deze buurt nogal veel voorkwamen. In de schakel van waterlopen vonden zij gretig voedsel, maar de pret was er, mede dank zij een in België op hun huid of liever op hun rechterpoot, gestelde premie van Bfrs. 10,— (f 5,—) niet bijzonder groot. Voor zover mij bekend vielen de slachtoffers aan de Hoort te Budel, langs de Tungelroyse beek, bij de Moeselpeel, de Kootspeel en de Roevendterpeel in Weert en te Nederweert aan de Banen en het Sarsven.

Voor een visotterjager was vóór 50 jaar een jaarlijkse buit van 5 of 6 exemplaren een normale zaak. Het vlees van de otter werd hier zelfs geconsumeerd.

Visser (thans 85 jaar) in zijn peelschuit.
Weert, Kootspeel - 31 mei 1925 Foto: J. H. H. de Haan.

a) voorjaarsgeneratie

b) zomergeneratie

Landkaartje — *Araschnia levana* L. Het klassieke voorbeeld van Seizoendimorphisme.
Weert, Kootspeel.

Foto: J. H. H. de Haan.

In het voorjaar ging ik vaak vroeg in de morgen naar de Kootspeel om vogelwaarnemingen te doen. Al spoedig zag ik troepen kieviten; dan vlogen er de eerste zwaluwen over het ven en klonk er de roep van de roerdomp. Ook spoedig liet zich de koekoek horen en als de zwarte sterns zich vertoonden en de wielewaal riep, dan was het er reeds volop lente.

Eens heb ik er een merel gered uit de bek van een wezel, die trachtte de vogel door de daartoe veel te nauwe gang van zijn hol in de grond te trekken. Afgaand op het angstig geroep van de merel, waarin zich het zoogdier had vastgebeten, ging ik tussen het hakhout op onderzoek uit en wist nog bijtijds het leven van de vogel te redden. Losgelaten door zijn belager zocht hij over de grond fladderend een goed heenkomen. De wezel kwam weer onmiddellijk langs een andere gang voor de dag en zocht, kennelijk geïrriteerd en nerveus heen en weer springend, naar de verblijfplaats van zijn inmiddels verdwenen prooi, waarvan hij zich mogelijk reeds zoveel had voorgesteld en die hem nu op zo'n onbegrijpelijke wijze was afhandig gemaakt.

Ook maakte ik daar kennis met de grauwe klauwier, die zich altijd bij de bramen langs het ven en in de buurt van het talud van de nabij gelegen spoorweg ophield; verder met de

sprinkhaanrietzanger, roodborsttapuit, paapje, blauwborstje, bruine kiekendief en zag ik op het water het spel van de futen, waarvan de opgezette mooie rode kragen blonken in de zon. Ook streken er dan wilde eenden, smienten, tafeleenden, slobenden, pijlstaarten en talingen neer.

Dan tooide zich het ven met de witte pluimen van het wollegras en de omliggende weilanden met een geel tapijt van paardebloemen, spoedig gevolgd door een overvloedige weelde aan pinksterbloemen wit of paars en met het goudgeel van een overdaad aan boterbloemen, waarboven dan de veldleeuwerik onvermoeid zijn lied deed horen.

Veel Umbelliferen, als engelwortel, wilde kervel, bereklauw, peen en melkeppe kwamen rond het ven tot ontwikkeling en toverden er een krans van witte schermen, afgewisseld in een rijke kleurschakering met composieten als leverkruid, duizendblad, Kale Jonker en boksbardsoorten, die allen tesamen in de blakende zon een festijn vormden voor honderden insecten.

Vlinders, kevers, vliegen, hommels, bijen en wantsen kwamen er op bezoek om honing en stuifmeel te vergaren en bewezen al kruipend over de bloemen hun wederdiensten, door aldus de bestuiving te bewerkstelligen.

Distelflinder ♂, *Vanessa cardui* Linn. en Zweefvlieg op Schermhavikskruid, *Hieracium umbellatum* L.

Weert, 29 augustus 1970 Foto: J. H. H. de Haan

Maar zoals zo vaak in de natuur, waar ieder individu zijn strijd moet voeren om zijn bestaan loerden ook hier temidden van dit schijnbaar zo vreedzaam tafereel de tafelschuimers.

Wespen vlogen over de zonovergoten bloemen en trachtten er vliegen te vangen als prooi voor hun broed. Libellen waren er in grote getale aanwezig en fourageerden al vliegend ten koste van de gaande en komende gasten.

Tussen de schermbloemen loerden de merkwuurlijke krabspinnen, *Thomisidae*, die onder tegen de bloemschermen hangend, de bovenop gezeten insecten met hun twee voorste krabachtige poten wisten te grijpen om ze vervolgens uit te zuigen.

De lage muren van de bakhuizen en stallen en hier en daar ook van de boerderijen waren van leem gebouwd.

Anthophora's en *Odynerus*-soorten maakten daarvan een gretig gebruik om in die lemen wanden haar nesten, soms voorzien van merkwuurlijke vliegbusjes, te bouwen. Ook metselbijen, *Osmia* Ltr, vergaarden daar het materiaal voor hun nestbouw. Op deze lemen muren zag men ook vaak de een parasitaire levenswijze voerende fraaie goudwespen, *Chrysididae* die zich bij het stijgen van de zonnewarmte kennelijk ook behaaglijker schenen te gevoelen.

Voor de boeren was dan zo zoetjes aan de tijd aangebroken voor het binnenhalen van de oogst. Met de zeis maaiden ze het koren, dat door de vrouwen tot schoven moest worden gebonden en opgezet.

Dan werden de ossen ingespannen en moeizaam trokken ze de zwaar beladen karren met de oogst over het land en door de modderige wegen naar de schuur; als de oogst binnen was lag voor deze dieren nog het zwoegen voor de ploeg in het naaste verschiep.

Van midden augustus tot ver in september trokken er regelmatig visarenden over, die hier in deze visrijke vennen een welvoorzene dis aantreffen. En als dan de natuur reeds kennelijk de onuitwisbare sporen van de herfst met zich droeg waren bij rustig weer op een oktobermorgen bij de Kootspeel plotseling de weilanden als bedekt met een enorm rafijn weefsel van herfstdraden, dat glinsterend in de ochtendzon een aanwijzing was voor de grote krabspinnenrijkdom van dit gebied.

Als in de herfst alle werkzaamheden op het land ten einde waren kwam de tijd van de vogelvangst. Op de Moesdijk, op Leuken en ook nog elders om Weert lagen de vangers op de loer om te „tobben” met netten van 50 tot 60 meter lang. Groenlingen, vinken, kepen en leuweriken moesten het ontgelden. De lokvogels, daartoe aangespoord, deden hun best en als dan de netten dichtsloegen over de invallende vogels, leverde één trek soms een mand vol leuweriken op.

Het mag waar zijn, dat het destijds om den brode ging en gelukkig is deze tijd hier reeds lang voorbij, maar enkele kilometers verder in België is wat dat betreft de klok meer dan vijftig jaar blijven stilstaan. Daar speelt zich dit weerzinwekkend vogeldrama nog onverminderd als een onzalig Bruegeliaans volksvermaak af. Daar tolereert men nu nog de massale zangvogelmoord, die wordt gedreven door de lagere instinkten van een bepaalde volksklasse, die niets beters te doen weet en die nu nog in haar culturele ontwikkeling op het peil staat van de periode, waarin de petroleumlamp als enig bekende lichtbron op tafel stond.

Zo wisselden de seizoenen zich af. En als reeds een heer van vogels zich door alle gevaren en moeilijkheden heen een weg had gezocht naar hun winterkwartier, dan trokken er weer kraanvogels over op hun tocht naar het Zuiden. En in herinnering zie ik nog de oude, onder de last der jaren gebukt gaande half blinde man, die ik daar op een mistige zondagmorgen in november op een landweg langs het ven ont-

moette toen de roep van overtrekkende kraanvogels weerklonk.

Hij stak zijn knoestige stok omhoog, richtte zich nog moeizaam op en met een brede glimlach op zijn in zon en wind verweerd gezicht riep hij mij toe: „kroenekranen”, zoals hij ze in zijn leven haast ieder najaar, wellicht vele, vele malen had zien overtrekken, doch ze nu nog slechts hoorde.

Maar in zijn geest zag hij toch nog het imposante beeld van de grote geheimzinnige vogels, die uit een ver land kwamen en nu als door een onzichtbare hand geleid hun weg vonden naar het eveneens voor hem zo onbekende Zuiden.

Het was ook het beeld van de voorbije zomer, die plaats maakt voor de komende winter. Het eerst kwamen de bonte kraaien. Maar hetzelfde tijd, begin november, trokken er bij helder weer soms duizenden kraaien, roeken en kauwen hoog door de lucht over, twee, drie dagen lang van 's-morgens vroeg tot tegen het invallen van de duisternis. Later volgden weer grote zwermen houtduiven, kramsvogels, koperwieken en tientallen buizerden.

Spoedig daarna was het winter en dekte de sneeuw het landschap toe onder een dichte vacht als lag het ter ruste tot het komende jaar. Wel streken er dan nog meermalen wilde zwanen neer; maar als het water van het ven in de ijzige greep van de winter verstarde, was het voor de bevolking van Weert nog een uitverkoren schaatsgelegenheid.

Omstreeks 1928 was de Kootspeel voor het overgrote deel nog een open water. In de latere jaren had de toevoer van al dat stedelijk vuil, gepaard gaande met het insijpelen van kunstmeststoffen uit het omliggende gras- en bouwland tengevolge, dat het mooie ven van weleer steeds meer werd herschapen in een enorme massa van voedselrijk vuil, waarop geleidelijk een bos van heesters en riet tot ontwikkeling zou komen; dit geheel weer omringd door een gordel van hoog opgroeiende bomen, als eiken, berken en wilgen.

Het mag toch wel als vanzelfsprekend worden geacht, dat met de komst van het stadsvuil ook de bruine rat, *Rattus norvegicus*, bewoner is geworden van dit gebied, waar ze vooral in de levensmiddelenresten, een ruime dis geserveerd vindt.

In de zomeravonden lijkt het soms wel op een macabere, acrobatische show van springende, door de takken van heesters klauterende, zwemmende en rennende ratten, die daar door tientallen executanten wordt ten beste gegeven.

In de wintermaanden trekken zich de ratten terug om weer via de riolering en waterlossingen warmere verblijfplaatsen in boerderijen, huizen en stallen in de omgeving op te zoeken.

Zo is het dan ook niet te verwonderen, dat als gevolg van de zeer ingrijpende wijzigingen, welke in ons gewest het landschap heeft ondergaan, daarin weer andere dieren zijn doorgedrongen, die onder veranderende omstandigheden er hun tafeltje gedekt vinden, zo o.a. de nerts, *Mustela lutreola* L. die uit een plaatse-lijke farm ontsnapt, hier eveneens een voor haar ideaal biotoop heeft gevonden.

Zo bleken er ook diverse katten te zijn, die op hun rooftochten de Kootspeel bezochten; het daar geboden menu is nl. toch ook weer niet zo eentonig als men uit de aanhef van dit relaas wellicht geneigd zou zijn aan te nemen, want naast de aangevoerde restanten van levensmiddelen en de daarop azende ratten zijn er verder nog de overnachtende wilde eenden, talingen, waterrallen, watersnippen enz. en fasanten, die weerloos aan de 's-nachts rondsluipende roofdieren zijn overgeleverd.

Uit de beschrijving, die ik hier over de Kootspeel, haar lotgevallen en haar bewoners heb gegeven, zal het toch wel vrij duidelijk zijn, dat het vanuit jagersstandpunt gezien een onmogelijke zaak moest worden geacht deze roofdieren in dit toch van oppervlakte vrij beperkt gebied hun gang te laten gaan.

Van de zoogdieren noemden wij reeds de Nerts, waaraan we nog zouden kunnen toevoegen: de bisamrat, de beverrat, en de wasbeer die aanstalten maken zich hier blijvend te vestigen.

Tegen de entree van de Bisamrat zijn voor ons land gemotiveerde bedenkingen aanwezig, echter gelden deze voor de Beverrat en de Wasbeer niet.

Maar ondanks dat, staat er telkens weer overal daar waar deze dieren zich laten zien een commissie van ontvangst voor een warm ont-haal gereed. Het geweer in de aanslag.....N 70! Moet dat nou?